

Samenvatting

IMMIBEL: Outcast of embraced? Clusters van buitenlandse immigranten in België, c. 1840-1890

1) Context

Gesitueerd op het kruispunt van migratiegeschiedenis, maritieme geschiedenis, sociaal beleid en de geschiedenis van wetenschap en technologie, keek dit project naar buitenlandse migratiestromen van specifieke groepen (zeelieden, ingenieurs en uitgewezenen) naar België tussen 1840-1914. Dit was een uitzonderlijke periode in de Europese geschiedenis, die werd gekenmerkt door toenemende mobiliteit en toenemende economische integratie, maar ook getuige was van de opkomst van de 'moderne' natiestaat. In deze context werd het toezicht op buitenlanders belangrijker omdat het onderscheid tussen 'buitenlander' en 'burger' essentieel werd om bepaalde rechten en zorgvoorzieningen toe te kennen.

2) Doelstellingen

De empirische doelstellingen van het project waren om de schaal, chronologie en profielen van buitenlandse migratie naar België in de periode 1840-1914 in kaart te brengen, en om de politieke, economische, sociale en culturele dimensies van de interacties tussen verschillende groepen migranten en verschillende lagen van de Belgische samenleving en de staat te onderzoeken. Dit project onderzoekt sociaal-culturele ontmoetingen en confrontaties die voortkwamen uit buitenlandse migratie naar België door middel van cross- en interdisciplinaire analyse en valorisatie van een reeks uitzonderlijk rijke maar onderbenutte archiefreeksen die deel uitmaken van het federaal historisch erfgoed van het Rijksarchief. Het beoordeelde in hoeverre België buitenlanders omarmde of marginaliseerde door te benadrukken dat internationale *mobilititeit* en *circulatie* – in plaats van eenmalige *migratie* – de bewegingen van buitenlanders kenmerkten. Met deze dominante mobiliteitspatronen in het achterhoofd onderzocht het project hun invloed op de economische, politieke, culturele en sociale geschiedenis van het 19e-eeuwse België. De casestudy leverde ook belangrijke bijdragen aan verschillende internationale debatten in de migratiegeschiedenis, onder meer over de aard van een zogenaamde 'mobiliteitstransitie', de interacties tussen staatsbeleid en migratiepatronen, de rol van migratieketens en -netwerken, de internationale dimensies van de 'kenniseconomie' en de langetermijnintegratie van internationale arbeidsmarkten. Door de resulterende databanken ten slotte te integreren in de zoekmachine en website-repository van het Rijksarchief, beoogde het project de toegankelijkheid van de 'individuele vreemdelingendossiers' sterk te vergroten, zowel voor het geïnteresseerde publiek als voor verder wetenschappelijk onderzoek.

3) Methodologie

In lijn met recente conceptuele innovaties op het gebied van migratiestudies en migratiegeschiedenis, integreerde het analytische kader dat in dit project werd aangenomen drie analyseschalen, het zogenaamde 'macro' (structurele omstandigheden), 'meso' (sociale netwerken en instellingen) en 'micro' niveau (individuele en huishoudkenmerken). Elk analyseniveau heeft betrekking op andere onderzoeksvragen en vereiste verschillende onderzoeksmethoden, variërend van kwantitatieve statistische statistieken en analyse van levensloop en sociale netwerken tot kwalitatieve analyse van individuele biografieën. Terwijl sommige van de meer geaggregeerde analyses werden uitgevoerd voor het geheel van buitenlanders die in de bronnen zijn geregistreerd, concentreerde een diepgaande kwalitatieve analyse op meso- en microniveau zich op drie verschillende subgroepen, die illustratief zijn voor de grote sociale variatie in buitenlandse migratie en in hun interacties met de Belgische samenleving: (1) uitgewezen buitenlanders, dwz 'ongewenste' migranten die in aanraking kwamen met repressief staatsbeleid; (2) zeelieden, werkzaam in een van de meest geïnternationaliseerde arbeidsmarktsegmenten; en (3) ingenieurs die als 'actoren van kennis' bijdroegen tot de verspreiding van nieuwe ideeën en technologieën in het zog van de Belgische industriële revolutie. Dit project verwerkte voornamelijk informatie uit de meer dan 150.000 individuele vreemdelingendossiers in de "eerste reeks" van de Sûreté Publique (1840-1890), 962 algemene dossiers over de uitvoering van het migratiebeleid door de Sûreté Publique, de Mouvement de la Population, volkstellingen, c. 40.000 inschrijvingen in het zeemansregister en huwelijksakten. Door optimaal gebruik te maken van de mogelijkheden van 'digitale geschiedenis' en *record linkage* gecombineerd met statistische, GIS, levensloop, sociaal netwerk en kwalitatieve analyse, lag de grote kracht van de methodologie in de mogelijkheid om geaggregeerde kwantitatieve analyse te combineren met diepgaande kwalitatieve analyse, om cross-sectionele met longitudinale analyse te combineren, en om diachrone met ruimtelijke vergelijkingen te combineren.

4) Resultaten

Twee zoekwijzers die bronnen over migratie en de Belgische koopvaardijvloot onthullen, werden opgesteld om het onderzoek naar deze onderwerpen te vergemakkelijken. De integratie van onze databanken van de vreemdelingenbestandenindex, Mouvement de la Population, volkstellingen en het zeemansregister met de websites en zoekmachines van het Rijksarchief (www.arch.be) en LOKSTAT verbeterde de toegankelijkheid van deze bronnen en maakt onze gegevens beschikbaar voor academici en het bredere publiek. De materialen werden breed gebruikt voor universitaire onderwijsdoeleinden, variërend van de begeleiding van masterproefstudenten, gastcolleges tot volwaardige cursussen. De succesvolle aanvraag van valorisatiefondsen (BELMIHIS) maakte het mogelijk om primair bronmateriaal te ontwikkelen om het onderwerp op middelbare scholen te onderwijzen. Om de verspreiding van onderzoek naar migratiegeschiedenis te stimuleren, organiseerden IMMIBEL-leden in 2017 de Dag van de Belgische Migratiegeschiedenis, die door het succes een jaarlijks evenement werd. Het platform brengt mensen (academici, amateurhistorici, studenten, archivariissen, docenten, museummedewerkers en onderwijsspecialisten) samen die werken aan migratiegeschiedenis van, naar en binnen België om de zichtbaarheid van hun werk te vergroten en samenwerking te bevorderen. Naast dit netwerkevenement namen alle leden van het project deel aan conferenties en workshops (68) en gaven openbare lezingen (7) om

de resultaten te verspreiden. De gecombineerde inspanningen leidden tot een rijk en divers publicatierecord, waarvan sommigen een breder publiek bereikten (9), maar de meeste gerichte academici via internationale tijdschriften (13), boekhoofdstukken in wetenschappelijke volumes (7), de voltooiing van proefschriften (2), een bewerkt boek en een monografie.

5) Belangrijkste conclusies:

Internationale mobiliteit en circulatie hadden – in plaats van eenmalige migratie – een diepgaande invloed op de economische, politieke, culturele en sociale geschiedenis van het 19e-eeuwse Europa in het algemeen, en België in het bijzonder. Uit het deelproject zeelieden blijkt dat de Belgische vloot in de negentiende eeuw sterk afhankelijk was van buitenlandse arbeidskrachten, vooral omdat het Belgische arbeidsaanbod onvoldoende was om aan de toegenomen vraag te voldoen. Het benadrukt dat de maritieme arbeidsmarkt voor zeevarenden vanuit Antwerpen sterk veranderde als gevolg van de transitie van zeil naar stoom, hoewel er ook continuïteit was. Het toegenomen aantal vooral ongeschoolde en losse arbeiders in de Belgische vloot betekende veranderingen in arbeidsstructuren, loonverdeling, migratietrajecten en loopbaanontwikkeling, wat op zijn beurt resulteerde in een meer uitgesproken segmentatie van de maritieme arbeidsmarkt met de komst van stoom. Tegelijkertijd verdween het traditionele zeemanschap niet meteen, wat suggereert dat de sociaal-economische effecten van de industrialisatie op zee op de maritieme beroepsbevolking het ritme volgden van de implementatie van nieuwe technologieën. Het deelproject over uitgewezenen benadrukt de centrale plaats van uitzetting in het migratiebeleid van moderne natiestaten en laat zien dat buitenlanders alle rechten werden ontnomen die hen tegen uitzetting beschermden, ongeacht hoe goed ze in de Belgische samenleving waren ingeburgerd. België omhelsde vreemdelingen zonder strafblad die bijdroegen aan de economie en geen bedreiging vormden voor de openbare orde, toch konden ze altijd verschoppelingen worden zodra ze zonder middelen vielen of als ongewenst werden bestempeld. Het migratiebeleid van moderne natiestaten was fundamenteel discriminerend omdat ze buitenlanders inherent beschouwen als wegwerpproducten, waardoor ze tweederangsburgers werden en gestigmatiseerd konden worden als een bedreiging. Het deelproject over het migratiegedrag van ingenieurs is nog in de afrondende fase en omvat drie hoofddimensies: (a) de ontwikkeling van het beroep van ingenieur in de privésector in België; (b) de relatie van deze buitenlanders met de Belgische staat gedurende de 19e eeuw, en (c) gerechtelijke en administratieve reacties op wetsovertredingen begaan door deze buitenlandse ingenieurs in België. Voortgezet gezamenlijk onderzoek door de verschillende promotoren in het IMMIBEL-project heeft samen de hoge incidentie en verschillende patronen van circulatie die betrokken zijn bij verschillende vormen van internationale migratie in 19e-eeuws België verder benadrukt en werpt een nieuw licht op de lange termijn genealogieën van het migratiebeleid.

6) Aanbevelingen

Het verdient aanbeveling dat het werk dat is gedaan om de "eerste reeks" van de individuele vreemdelingendossiers van de Sûreté Publique te ontsluiten en te analyseren (1840-1890) en de eerste reeks algemene dossiers (I160), voortgezet wordt voor de volgende reeks individuele dossiers en de tweede reeks algemene dossiers (I417). Vooral omdat de collectie in de volgende reeksen veel completer wordt, wat niet alleen toelaat om het bovengenoemde onderzoekskader in de tijd verder te ontwikkelen, maar om het ook belangrijke stappen verder te zetten die het mogelijk maken om meer gedetailleerde onderzoeksvragen te formuleren en meer diepgaande onderzoeksstrategieën toe te passen op deze unieke bron wereldwijd, waardoor nieuwe inzichten ontstaan over de ontwikkelingen op het gebied van internationale migratie en internationale mobiliteit in het algemeen. De laatste aspecten zijn sterk over het hoofd gezien door wetenschappers die individuele bestanden en algemene bestanden van de Sûreté Publique enkel gebruikten openbaar voor de studie van migratie en volledig voorbijgaan aan het potentieel dat ze bieden om te beoordelen hoe de bloeiende toerismesector en bilaterale migratierelaties migratiepatronen en -beleid in de 19de en 20ste eeuw beïnvloedde en vice versa. Wij bevelen alle onderzoeks- en valorisatieprojecten met dergelijke doelstellingen van harte aan.

Trefwoorden:

Migratiestudies, Migratiegeschiedenis, Maritieme en transportgeschiedenis, Geschiedenis van sociaal beleid, Geschiedenis van wetenschap en technologie